

Utö Hembygdsförening

ÅRETS JULKLAPP?

Lustresa till Utö i sommar!

Lustresa till Utö Grufvor och Utö Kyrka, med anlöpande af Dalarö.

Ångfartyget **Uddby** afgår Fredagen den 13 Augusti kl. 6 f. m. från Gustaf den 3:s staty till Dalarö och Utö Grufvor. Fartyget uppehåller sig 2:ne timmar wid Utö Grufvor samt en timma wid den nybyggda, wackra Utö Kyrka. Wal ar angerad, modern Quartettmusik kommer att utföras såväl uti Grufvorna som i Kyrkan. Om Passagerare önska nedstiga i Grufvorna, så är så arrangeradt att Grufwans ångmaskin är i gång wid fartygets framkomst. Fartyget återkommer till Stockholm kl. 1/2 10 på aften.

Obs. Detta är sista Lustresan till Utö Grufvor för i år.

JULBREV 2025

Vad gjorde vi? | Vad gör vi? | 2026

Årets innehåll

Julbrevet 2025:

Framsidans bild (AB år 1858) är del i artikeln på sidan 6 och ifrån Kungliga bibliotekets sökbara arkiv.

- Sid 2 – UHF Årets som gått
- Sid 3 – Utö på den internationella industriscenen med ILiA
- Sid 4 – En fulladdad utställning i Gruvmuseet
- Sid 5-6 – Robert Ståhl
- Sid 7 – Med hjulångare till Utö gruvor
- Sid 8 – Boule
- Sid 9 – Pubkväll
- Sid 10-11 – UHF Preliminära program 2026

UHF Styrelse:

Ordförande Thomas Näsström, Kassör Carina Karlsson, Sekreterare Per Ljungberg

Ledamöter Eva Schröder, Anne-Sofie Kärsrud, Curt Forsmark och Kjell Kings

Suppleanter Sven Nordlander och Eva Silfverhielm

UHF Arkiv:

Ola Carlström och Inger Andersson

Vår verksamhet behöver ditt stöd genom en gåva eller medlemskap.

Medlemsavgiften är 200 kronor/år för vuxna och 20 kronor/år för barn.

Avgiften kan sättas in på vårt bankgiro 346-9269 eller swishas till [1231605880](https://www.hembygd.se/uto).

Hemsida: <https://www.hembygd.se/uto>

UHF Året som gått

2025 var ett intensivt år för Utö Hembygdsförening – Intensivt men roligt och framgångsrikt.

Vi har ökat vårt medlemsantal signifikant och vi är nu 180 medlemmar (2024: 130), vilket har bidragit till en bättre ekonomi (så vi kan möta kostnadsökningarna). Bland annat har vi höjt medlemsavgiften och dessutom tar vi numer ut en liten slant för våra soppluncher.

Vi har haft mycket trevliga, välbesökta plus intressanta föredrag på våra soppluncher och det är så roligt att de alltid blir fullbokade.

Under året så var det mycket fokus på Litium, dels utvecklade vi en utställning i gruvmuseet och vi var med på invigningen av Litium konstverket som står vid hälsokällan och vid Nyköpingsgruvan. Vi lyckades också komma med i TV genom intervjuer i Landet Runt och i SVT Lokala nyheter – förhoppningsvis bidrog det till att fler blev nyfikna på Utö och vår historia.

Många specialvisningar av gruvmuseet för grupper då vi normalt har stängt, detta är ju väldigt trevligt då de är mycket motiverade grupper som kommer och vill veta mer.

Under året har nästan 4000 besökare besökt vårt gruvmuseum och vår hembygdsgård.

Ett speciellt uppskattat besök, både av dem och av oss var Dalarö hembygdsförening som spenderade en dag på Utö med besök hos oss i Hembygdsgården och i Gruvmuseet. De fick också en uppskattad guidning av kyrkan. Det var ett 60 tal personer som har gett oss fantastisk feedback efter sitt besök.

På måndagar går Ola och Inger igenom vårt arkivmaterial. Dessa tillfällen lockar en del av medlemmarna, som dessutom hjälper till att tyda bilder, platser och tidpunkter. Detta gör att vårt arkiv växer med både innehåll och detaljer. Bidra gärna med material.

Nytt för i år var också att Inger och Carina höll en kurs i släktforskning. Det finns ett stort intresse så vi hoppas att detta kan fortsätta med tex en ny kurs i vår.

Vi hoppas på ännu fler medlemmar och att alla som redan är med betalar in sin medlemsavgift så att vi har möjlighet att fortsätta med våra aktiviteter, träffar och att vi utvecklas till ett nav för många fast- och fritidsboende på ön – ett ställe att träffas utbyta berättelser och att umgås.

Nu ser vi fram emot 2026, ett nytt år i föreningens långa historia!

Mvh / Ordföranden

Utö på den internationella industriscenen med The International Lithium Association (ILiA)

Sommaren 2024 blev jag kontaktad av Roland Chavasse. Roland är en mycket trevlig engelsman dessutom en nyckelperson i organisationen ILiA, som är baserad i London. Han ville gärna besöka platsen för upptäckten av Litium och undrade om museet var öppet vid ett kommande besök på Utö.

Naturligtvis öppnade vi museet för Roland och hans dotter. Vid min sida var Klas Helmersson och vi tog emot dem bägge och berättade om gruvdriften, museet och om Utö. Roland skrev sedan en artikel i deras publikation 'The Lithium Voice' om sitt besök på Utö. Det som slog oss då var ju hur dåligt vi lyft fram det faktum att Litium, som är en av vår tids viktigaste metaller, upptäcktes på Utö.

Detta förstärkte ett annat besök som skedde tidigare samma sommar. Då var det en kille från Brasilien, som var på Utö i samband med en kurs/seminarium om Systemteknik. Han sprang in i museet vid en av sina pauser och berättade att han gärna vill se vad hans landsman (Jose Bonifacio de Andrada e Silva) hade spenderat tid på vid sitt besök. (mer om detta finns att läsa i museet).

Vi började planera för en liten litiumutställning i museet. Klas och jag tillsammans med Eva Schröder plus Ann Wallin började arbetet. Jag höll kontakten med Roland och fick tillgång till bilder och annat material som vi kunde använda i vår utställning. Vi jobbade fram utställningen så att den var klar inför museet öppethållande till sommaren.

Jag skickade lite bilder till Roland och han blev glad över vår utställning samt skickade ännu mer material plus ville gärna ge ett bidrag för de kostnader vi haft för utställningen.

I somras kontaktade Roland mig igen angående planer för nytt besök på Utö. Roland älskar ön och ville gärna visa den för hela sin familj (dotter son och hustru).

Vi (Eva Schröder och jag) stämde träff, gav dem en rundtur på museet och en lunch i vårdshuset. Eva Schröder tog dem dagen efter till Ålö och Båtshaket. De var så nöjda med sitt besök på vår fina ö och den fina guidning som Eva gav dem.

Roland var även väldigt nöjd med vår utställning och lovade att hålla kontakten.

Jag läste i deras tidskrift att det i Sichuan provinsen, Kina finns ett stort museum om Litium och föreslog för Roland att han skulle uppmuntra kineserna att besöka Utö. Kanske vi kan få igång en "syskon"-relation till det museet.

ILiA är en ideell global industriförening som adresserar tekniska och kommersiella utmaningar, som deras globala medlemmar ställs inför. De är baserad i London och etablerades 2021.

Mycket intressant information finns på deras hemsida och i deras publikation (www.lithium.org). Mvh / Thomas

En fulladdad utställning i Gruvmuseet!

Ett litet slitet papper på glasmontern i gruvmuseet har i många år i tysthet vittnat om att litium upptäcktes på Utö. Intresset för upplysningen har sannolikt överskuggats av intresset för gruvan som ju bjuder på en mängd spännande tankar och reflektioner genom, bildspel, dykarbilder och dokumentation om dåtidens arbetsmiljöer, etc.

Litium har från sin upptäckt på Utö för ca 200 år sedan skapat ett alltmer ökat intresse hos allmänheten genom olika applikationer inom modern teknik, sjukvård, mm.

Gruvmuseet har under det gångna året hamnat i fokus och rönt stort intresse för sin satsning att lyfta fram litium som en viktig del av Utös gruvhistoria. Från en något oansenlig upplysning att litium upptäcktes på Utö, analyserades och fastställdes som ett grundämne med nummer tre i periodiska systemet har museet nu åskådliggjort hela processen. Vi har fått vetenskapligt underlag, texter, bilder och ekonomiskt stöd från International Lithium Association (ILiA) i London som nu sammanfogats till en helt ny utställning i museet som sätter litium i ett helhetsperspektiv.

Genom detta arbete har vi skapat en länk mellan det historiska, samtiden och framtiden, ett viktigt mål för en aktiv museiverksamhet. Reaktionerna från sommarens besökare har varit överväldigande! Såväl unga som äldre förvånas och fascinerats över litiums roll i så många olika sammanhang.

Haninge kommun har parallellt genomfört en konstinstallation med konstverk som sammanbinder gruvan med hälsokällan på öns mitt. Förekomsten av litium i dricksvattnet ansågs vara befrämjande för ett jämt humör och välbefinnande. Fram till 1940-talet hade många läskedrycker tillsatts av litium (t ex 7Up) vilket senare förbjöds av USA:s läkemedelsverk.

Litium har en mängd användningsområden utöver batteritillverkning till bilar, mobiler, mm. En liten mängd jämfört med andra användningsområden är behandling av bipolär sjukdom även kallad manodepressivitet. Behandlingen med litium började på 1940-talet efter att man försökt utvärdera orsaken till olika sjukdomssituationer kopplade till sköldkörteln (som har likheter med bipolär sjukdom) och upptäckte av en slump att litium hade en skyddande effekt vid maniska tillstånd. Bipolär sjukdom är en allvarlig och livshotande sjukdom som idag behandlas med litium som förstahandsbehandling. Verkningsmekanismen är dock inte till fullo fastställd.

Litium är den lättaste metallen och används därför i legeringar där vikt och hållbarhet är avgörande som t ex flygplanskroppar. Litium används också som smörjmedel i flygplansmotorer och andra verksamheter som ställer höga krav.

Litium utvinns ur brines (underjordiska saltlösningar) som pumpas upp och får avdunsta i stora dammar i Sydamerika, men också genom gruvdrift i bland annat Australien. Litium är en så kallad alkalimetall, som används och återanvänds i allt högre utsträckning. Litium ska inte förväxlas med jordartsmetaller där tillgången är mer kritisk och ingår i det globala stormaktsspelet.

I museet kan du ta del av en mängd andra användningsområden och mycket mer intressant information. Ta med familjen, gäster och vänner.

Välkomna in! / Pelle mfl

Robert Ståhl

- Hej Inger, det är Robert Ståhl. Du har hittat rätt Robert Ståhl.

Så började ett telefonsamtal som jag fick i februari i år och jag förstod direkt vem det var. En pojke som bott på Utö åren 1954-58, nu var han ju ingen pojke längre utan en 80-årig man med gott minne, speciellt från hans tid i skärgården.

Tur, skicklighet och lite envishet gör sommaren 2025 extra minnesvärd.

Med tur menar jag Folke Erikssons fotograferande och Gunnar Larsson som sparat bilder, negativ och album efter honom och som lagt allt detta i källaren i väntan på att slänga det(!). Eller, ännu bättre, att lämna det till Ola Carlström som la många timmar på att skanna det mesta. Nästan 600 bilder! När vi sedan ses en bildmåndag och tittar på resultatet så säger Gunnar Larsson:

- Det är ju Robert Ståhl på bilden!

Då började min envishet med att hitta denne Robert Ståhl. Genom att skicka ett helt vanligt brev(ja, ett sånt med frimärke ni vet) till en tänkbar ”riktig” Robert i Örebro så inleddes en härlig kontakt. Med hjälp av PostNord, inte Facebook!

Efter lite planering så kommer så Robert med dottern Kristina till Utö. Gunnar och Robert har inte setts på 67 år, men känner igen varandra direkt!



Robert Ståhl utanför Lugnet där familjen Ståhl bodde 1956-1958
Så stilig i sin skinnjacka som han tydligen var väldigt stolt över!

Efter några dagar får jag ett mail från Robert.

- Hej Inger

Min mor brukade säga att Utö var vår bästa tid. Mina fyra år under 1950-talet var verkligen en fin tid. Och det var nytt och annorlunda för en 10 års pojke (och för yngre syskon) från ett litet samhälle i Bergslagen. Så spännande.

I torsdags i strålande sol kom vi, min dotter Kristina och jag, till Gruvbryggan, du Inger och Gunnar Larsson mötte och tog med oss på en biltur till viktiga platser, gruvan, Kroka, Spruthuset med det fina museet där vi togs emot av Ann Wallin. Till Mjölnergården där vi bodde de två första åren. Till Lugnet där vi bodde de två sista åren och Claes Olsson som öppnade sitt hem och berättade. På min tid bodde på övervåningen en snäll man, Ingers morbror, som var intresserad av fotografering, lärde mig mycket och lånade ut en kamera.

Sedan fin lunch på Vårdshuset, där min mor tidvis arbetade inom kallskänken under vårdshusets chef Liliesköld - den bästa av chefer – och där Lars Lönndahl en sommar underhöll vårdshuset och omnejd med den populära låten Volare. Ann berättade att hon varit anställd på vårdshuset ett 10-tal år.

Dagen avslutades med att vi fem åkte till den fina Hembygdsgården. Dit kom också Claes och ytterligare tre personer, Pelle Ljungberg, Ola Carlström och Karl-Olof Jönsson. Det blev gott kaffe och ett par trivsamma timmar då vi tittade på och resonerade kring bilder med anknytning till vår familj som Ola plockat fram ur samlingen med 14 000 bilder. Särskilt roligt blev det då vi alla kom fram till att en bild med ett barn med pilbåge utanför Lugnet var en flicka. Min lillasyster Birgitta!

Kristina och jag kände oss välkomna och så fint omhändertagna. Ett varmt tack till alla som var med denna dag. En dag vi kommer att minnas! Och Kristina fick en mer levande bild om pappas Utö-tid.

Fin avslutning på dagen med resa hem från Spränga. Kaffe och en mycket god rejäl leverpastejmacka! Fler besök till Utö lär det bli.

Kristina hälsar till er alla.

God fortsättning på sommaren.

Hälsningar, Robert

I september var det dags igen, Robert och Kristina kom tillbaka, inte bara de två, utan nu var de 7 personer i klanen Ståhl. Hustru, son, sonhustru, en dotter till och ett barnbarn. Så roligt! Dessutom blev Gunnar och jag bjudna på en rejäl lunch på Krogen(Vårdshuset). Tänk vad några glömda bilder i en källare och en envis tant med hjälp av PostNord kan ställa till med!

den envisa tanten Inger Andersson

Med hjulångare till Utö Gruvor

Ångfartyget Frithiof
avgår nästkom. Söndag den 22 Juni kl. 6 på morgonen från Slottsbacken till Waxholm, Dalarö, Utö Gruvvor och Solaskär, att bese Axels och Marias graf m. m., derifrån förbi Landsorts Båk till Kongl. Lustslottet Tullgarn och återgår Midsommardagen genom Södertelje Canal till Drottningholm och Stockholm. Restauration finnes om bord.

Biljetter å 5 Rdr bko erhållas på Bo Chr. Roos' kontor inpå gården en tr. upp uti Huset N:o 1 å Riddarholmen. Anteckningen och Biljettförsäljningen fortfar till kl. 12 på dagen den 21 Juni.

ÅNGFARTYGET FRITHIOF

avgår Sönd. d. 22 Juni kl. 6 på morg. från Slottsbacken till Waxholm, Dalarö, Utö grufvor och Solaskär, att bese Axels och Marias graf m. m., derifrån förbi Landsorts Båk till Kongl. Lustslottet Tullgarn, och återgår Midsommardagen genom Södertelje kanal till Drottningholm och Stockholm. Restauration finnes om bord.

Biljetter å 5 Rdr bko erhållas på Bo Chr. Roos' kontor inpå gården, 1 tr. upp uti huset N:o 1 å Riddarholmen. Anteckningen och biljettförsäljningen fortfar till kl. 12 på dagen den 21 Juni.

Som ett ej tillräckligt antal Passagerare antecknat sig till Resan med Ångfartyget Frithiof d. 22 d:s till Utö Gruvvor m. m., varder denna resa inställd; och inlösas de sålde biljetterna nästa måndags förmiddag.

LUSTRESA

med Ångfartyget HJELMAREN, som, i anseende till Röda Slussens nu pågående förändring, avgår från Slottsbacken till Riddarholmen yttre vägen, Lördagen d. 3 Maj, kl. 7 f. m. Anlöper under vägen Waxholm, Dalarö, Utö grufvor (der fartyget så länge uppehåller sig att grufvorna kunna beses), vidare till Landsort, Södertelje och Stockholm.

Biljetter för ett mindre antal Passagerare å 2 Rdr 52 β bko erhållas ombord å Fartyget, liggande vid Slottsbacken. Restauration finnes.

Lustresa till Utö Gruvvor och Utö Kyrka, med anlöpande af Dalarö.

Ångfartyget Uddby avgår Fredagen den 13 Augusti kl. 6 f. m. från Gustaf den 3:s staty till Dalarö och Utö Gruvvor. Fartyget uppehåller sig 2:ne timmar vid Utö Gruvvor samt en timma vid den nybyggda, vackra Utö Kyrka. Väl anländer, modern Quartettmusik kommer att utföras såväl uti Gruvorna som i Kyrkan. Om Passagerare önska nedstiga i Gruvorna, så är så arrangeradt att Gruvans ångmaskin är i gång vid fartygets framkomst. Fartyget återkommer till Stockholm kl. 1/2 10 på afton.

Obs. Detta är sista Lustresan till Utö Gruvvor för i år.

1990 firade Utö 100-årsjubileum som badort, men nya fynd gör att vi kanske måste omvärdera. Kungliga Biblioteket har ett sökbart tidningsarkiv där det går att läsa flera hundra år gamla tidningar. Den här annonsen var införd i Aftonbladet inför midsommarhelgen 1834, det första försöket att anordna en lustresa till Utö. Intresset var, som du ser, svalt, så lustresan ställdes in. Andra försöket gjordes 1841 men även den gången var intresset dåligt. Men 1845 ser det ut som det blev av, kanske för att man lockade med besök vid gruvorna. Senare på 1840-talet och på 1850-talet blev lustresorna fler och fler och man lockar med möjlighet att bese Utö gruvor. Sommartid trafikerades Dalarö flera dagar i veckan och på söndagar förlängdes turerna till

Utö, om vädret tillät. Den mest spektakulära lustresan finns annonserad i Stockholms Dagblad 12 augusti 1858, en timmes besök vid den nybyggda kyrkan och 2 timmars besök vi gruvorna. Som du ser av texten erbjuds även nedstigning i gruvorna. Allt detta till välarrangerad kvartettmusik. Visst låter det som en fantastisk lustresa som säkert skulle sälja även idag. Det som gjorde det möjligt med den här typen av nöjesresor var den nya drivkraften till sjöss, ångmaskinen, som revolutionerade sjöfarten.

Segelfartyg som kom med vedlaster och lämnade Utö lastade med järnmalm var vardag för Utö-borna vid tiden men det här var något nytt.

Ångmaskindrivna fartyg med skovlar på sidorna lastade med turister från Stockholm som ville se gruvorna. Vilken upplevelse det måste ha varit för befolkningen på Utö som nu också fick bättre möjligheter, i alla fall sommartid, att resa in till Stockholm.

Läst i gamla tidningar och skrivet av Ola

Boule

Under året har boule spelandet fortsatt outtröttligt under i huvudsak två dagar per vecka, om inte vädret varit alltför ”motsträvigt”!

Själv har jag och V under delar av säsongen fått ”beundra på avstånd”, men det är en helt annan historia och även den med ett lyckligt slut!

Men! V och jag fick i alla fall vara med om att en bana till iordningsställdes av ”proffsbyggaren” Anders. Denna (bana 2) underlättar rejält då många sugna spelare ansluter på speldagarna plus ännu mer på de arrangerade tävlingarna, som verkar ha en förmåga att bli fler och av olika karaktär samtidigt som deltagandet ökar. Vilket är otroligt roligt. Dvs precis såsom spelet!

Årets första speldag var mig veterligen söndagen den 19 januari (Monica I's födelsedag) och då var vi fem (plus V), som njöt av solstrålarna plus ”skavde bort rosten ifrån kloten”. ;O)

2025-års Trippelmixed i Boule (15 medverkande)

Tävlingen på Nationaldagen den sjätte juni löpte på lika bra, som tidigare år och vi hade uppehåll för lunch med övriga, innan vi avslutade tävlingen med finaler etc.



Det lag som i år vann en inskription i ”Gurra-priset” blev:

Lag Edesnäs med Eva Ericsson, Thomas Näsström och Göran ”Kasken” Silfverhielm.

Tvåor blev Lag Sol med Sonja Johansson, Jan Wellbring, Monica Eriksson och Conny Pettersson

Treor blev Lag Näsudden med Britt Nordlander, Karin Liden och Jan Olof Lundblad

Den nionde augusti hade vi så nästa återkommande tävling med uppehåll för lunch och då var vi 16 deltagare plus några påhejare (högra bilderna ovan).

Årets sista speldag är jag inte säker på att den ännu har varit, men torsdagen den nionde oktober var det åtta som deltog. Lördagen den första november var vi sex, som började spela efter att styrelsemötet var avklarat och då hade några av spelarna redan tränat/värmt upp en god stund. ”Delårsrapport” ifrån V o Kjelle.

Pubkväll

En lördag i gråa trista november träffades vi under enklare former i Hembygdsgårdens ”Stora sal”, för att få ett uppiggande avbrott i mörkret med glädje, gemenskap och intressanta samtalsämnen.

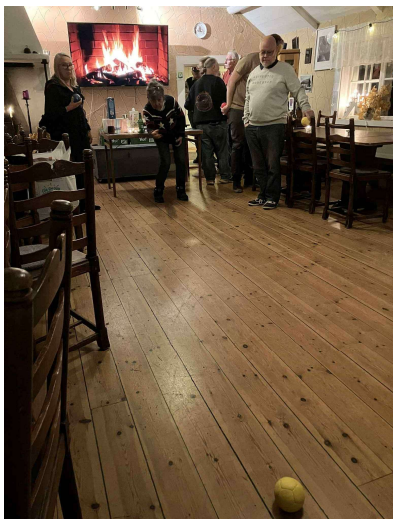
Föreningen (bla mha den lokala handlaren) serverade för en mindre summa Panpizza med vald lämplig dryck. På borden fanns lite tilltugg under väntan på serveringen och lite senare serverades kaffe med bla pepparkakor.

Stämningen var god redan ifrån början och efter ett tag var den på topp. Vilket betydde att bara de som var nära kunde uppfatta vad som sades och den diskreta bakgrundsmusiken försvann helt i sorlet. Detta innebar att alla valde att sitta tillsammans på samma sida.

Vår uppfattning är att mycket intressant avhandlades tillsammans med diverse skrönor etc och det är inte alls omöjligt att positiva spår ifrån några samtal kommer visa sig framöver. Att på något vis summera vad som diskuterades är helt omöjligt och var väl inte heller meningen med kvällen, men föreningen fick igen för utlägg plus del av kostnaden för värme etc.

Ett ämne som togs upp var i alla fall en möjlig fortsättning på detta ”tilltag” under 2026, vilket vi får återkomma till och inte alls ser som en omöjlighet. Dock är inga tillfällen inplanerade i skrivande stund.

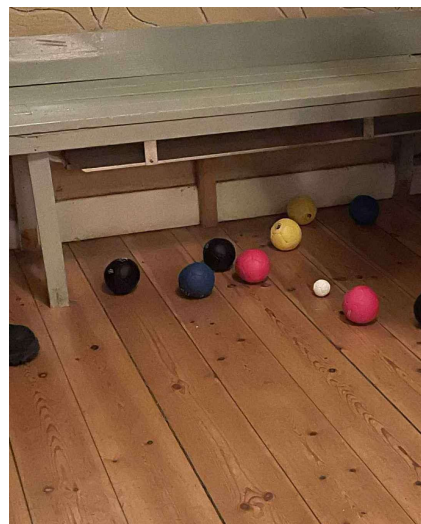
Åh, vid avslutningen på kvällen kunde vi konstatera att det var svårt att skiljas och att det skedde med ytterst glada miner.



Tack alla som kom, för bla den glädje och värme ni spred plus engagemanget i gemenskapen!

Tack även för all hjälp vi fick att återställa lokalen mt (med tillbehör) i ursprungligt skick etc!

Några av deltagarna avslutade kvällen med lite Inomhus-Boule.



Med mycket vänliga hälsningar ifrån V, Kjelle, Rickard mfl i Utö Hembygdsförening!

På återhörande och återseende!